

Ordet epidemi før og nå

SPRÅKSPALTEN

ERLEND HEM

erlend.hem@medisin.uio.no

Erlend Hem er professor dr.med., fagsjef og redaktør for Tidsskriftets språkspalte.

Epidemi betegnet opprinnelig en økning i forekomsten av en smittsom sykdom. Nå brukes det om alle typer fenomener som brer seg raskt.

Ordet *epidemi* er gammelt. Vi finner det allerede i de hippokratiske skriftene (1). På Hippokrates' tid, omkring 400 år før vår tidsregning, begynte de greske byene å få en størrelse som krevde systematisk omtanke for både søppelkjøring, kloakk og vannforsyning (2). Byene måtte planlegges for å unngå epidemier og for å holde folk friske (2).

Etymologi

Det gammelgreske adjektivet *epidemios* betyr rett og slett 'som er blant folk' (3). Det tilhørende substantivet *epidemia* er opphavet til vårt *epidemi* (3). Forstavelsen *epi-* kan bety 'på' eller 'over' (4), mens *demos* betyr 'folk', slik at grunnbetydningen av *epidemi* er 'over folket' (4) eller 'utbredt over et folk' (5). I medisinen er det mange ord med forstavelsen *epi-*, for eksempel *epiderm*, *epigastriet* og *epitel*. *Demos* kjenner vi igjen i *demokrati* og *demografi* (3).

Utvikling

Ordet *epidemi* har gjennom tiden utviklet seg i flere retninger. For det første er det uklart hvor mange flere sykdomstilfeller som må til for at noe kan betegnes som en epidemi (6, 7). Betydningen er relativ og avhenger av både tid, sted og befolkning (8). For eksempel ville man ikke si at det er en epidemi av tyfoidfeber i en by i India hvis man fant ti tilfeller i løpet av en måned. Det samme antallet i Oslo ville imidlertid

oppfattes som et alvorlig epidemisk sykdomsutbrudd (8). Antakelig er det likevel mer hensiktsmessig å kalle det for et *utbrudd av sykdom* når det dreier seg om en situasjon som bare forekommer lokalt eller blant avgrensede befolkninger (9).

Den andre utviklingen av ordet *epidemi* er at det i dag ikke lenger bare brukes om smittsomme sykdommer, slik det var vanlig tidligere (7). Alle tilstander som varierer i forekomst, vil kunne komme inn under denne termen. I tiårene etter den andre verdenskrigen begynte man å snakke om *lungekreftepidemi* og *epidemi av hjerte- og karsykdommer* (9). På samme måte snakker man nå om for eksempel *fedmeepidemi* og *epidemi av fødselsangst*.

Ordet *epidemi* er dessuten kommet i bruk også i overført betydning om alle typer fenomener som brer seg hurtig (5, 10). Det kan gjelde forhold som har med helse å gjøre, som *epidemi av ensomhet* eller *epidemi av e-sigarettbruk*. Men det kan også dreie seg om helt andre ting. Nylig leste jeg på nettet om at forskere fryktet en *barkbilleepidemi* og at svenske sykehus var rammet av en *epidemi av harddiskhavarier*. I en dansk ordbok står det at denne overførte bruken begrenses til skadelige eller uheldige fenomener (10), men det er antakelig for strengt. *Epidemi* kan trolig også brukes i mer nøytrale sammenhenger, slik et eksempel i en norsk ordbok tyder på: «likesom jitterbugen i 1940-årene ble breakdansen en epidemi» (5).

Endemi og pandemi

Ordet *epidemi* har to nærstående slektninger. *Endemi* er sykdom som (til stadighet) opptrer i et bestemt område (11). Slike endemiske sykdommer, som malaria, kan imidlertid også bli epidemiske og spre seg til nye områder (12).

Når en epidemi brer seg ut på verdensbasis, kalles det ofte for en *pandemi*, slik vi erfarte med koronaviruset (9). Ifølge *Store medisinske leksikon* er heller ikke denne termen entydig definert, men Verdens helseorganisasjon benytter det om en verdensomspennende spredning av en ny sykdom (13). Også her er opphavet gresk. Forleddet *pan-* betyr 'all, altomfattende' eller 'hel'. Det vil si at *pandemi* kan forklares som 'overalt blant folk' (14). Det finnes mange eksempler med forstavelen *pan-* i medisinen, for eksempel *pancytopeni*, *panencefalitt* og *pankarditt*.

LITTERATUR

1. Martin PM, Martin-Granel E. 2,500-year evolution of the term epidemic. *Emerg Infect Dis* 2006; 12: 976–80. [PubMed][CrossRef]
2. Hippokrates. Om legeskunsten. Oversatt fra gammelgresk av Eirik Welo. Bokklubbens kulturbibliotek. Oslo: De norske bokklubbene, 2000: XV–XVI.
3. Epidemi og pandemi. *Språknytt* 2020; 28: 17.
4. Berg MH. Medisinsk nomenklatur. 2. utg. Oslo: Universitetsforlaget, 1990: 105.
5. Epidemi: I: Det norske akademis ordbok. <https://naob.no/ordbok/epidemi> Lest 22.6.2020.

6. Epidemic. I: Porta M, red. A dictionary of epidemiology. 5. utg. Oxford: Oxford University Press, 2008: 79.
 7. Thelle DS. Innføring i epidemiologi. Oslo: Cappelen Akademisk, 1998: 14.
 8. Magnus P, Bakketeig LS. Epidemiologi. 3. utg. Oslo: Gyldendal akademisk, 2003: 16.
 9. Langård S, Braut GS. Epidemi. I: Store medisinske leksikon. <https://sml.snl.no/epidemi> Lest 22.6.2020.
 10. Epidemi. I: Den danske ordbog. <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=epidemi> Lest 22.6.2020.
 11. Endemi. I: Det norske akademis ordbok. <https://naob.no/ordbok/endemi> Lest 22.6.2020.
 12. Braut GS. Endemi. I: Store medisinske leksikon. <https://sml.snl.no/endemi> Lest 22.6.2020.
 13. Braut GS. Pandemi. I: Store medisinske leksikon. <https://sml.snl.no/pandemi> Lest 22.6.2020.
 14. Pandemi. I: Den danske ordbog. <https://ordnet.dk/ddo/ordbog?query=pandemi> Lest 22.6.2020.
-

Publisert: 3. august 2020. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.20.0571

Opphavsrett: © Tidsskriftet 2026 Lastet ned fra tidsskriftet.no 12. juli 2026.